

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 37 Volume: 8 Issue: 37

Nisan 2015 April 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ENFORMASYON KURAMI BAĞLAMINDA SOSYAL AĞLAR, ÖRGÜTSEL BELİRSİZLİK VE EĞİTİM: KAVRAMSAL BİR ANALİZ

SOCIAL NETWORKS WITHIN THE CONTEXT OF INFORMATION THEORY, ORGANIZATIONAL UNCERTAINTY AND EDUCATION: A CONCEPTUAL ANALYSIS

Murat POLAT *

İ. Bakır ARABACI*

Öz

Bugün teknoloji, eğitimin hemen her alanında büyük ve önemli bir yer tutmaktadır. Bu alanların en başında ise eğitimin örgütsel boyutu gelmektedir. Bu açıdan günümüzde eğitim örgütleri, teknolojinin eğitime entegrasyonu sonucunda doğan birtakım artan belirsizlikleri de göğüslemek zorundadırlar. Buna göre, eğitimde giderek artan örgütsel belirsizliklerin nedenlerinden biri de sosyal ağlardır. Sosyal ağların örgüt çalışanları üzerine dolaylı ya da doğrudan bir etkisinin olduğu yapılan çalışmalar doğrultusunda anlaşılmaktadır. Burada bir örgüt olarak eğitim örgütlerinde de enformasyon kuramı bağlamında sosyal ağların değerlendirilmesine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda özellikle yükseköğretim ve eğitimin diğer kademelerinde sosyal ağlar, örgütsel belirsizlik ve eğitim kavramları arasındaki ilişkiyi sorgulayan çalışmalara ihtiyaç olduğu öngörülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı eğitim, sosyal ağlar ve örgütsel belirsizlik kavramları arasındaki mevcut ilişkilerin kavramsal olarak bir analizini yapmaktır. Bu nedenle yurt dışı ve yurt içinden konuya ilişkin yapılan araştırmalar taranmış ve ulaşılan veriler üzerinden birtakım değerlendirmeler yapılarak, araştırma sonuçları paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Enformasyon Kuramı, Sosyal Ağ Kuramı, Örgütsel Belirsizlik.

Abstract

Today, the technology holds a large and important place in almost every field of education. At the beginning of this field are the organizational dimension of the education. Nowadays, educational organizations have to cope with the rising number also increased uncertainty as a result of the integration of technology in education. Accordingly, social networks are one of the reasons for increasing organizational uncertainty in education. Studies say that the social networks are the indirect or direct impact on the organizations employees. Here there is also emphasis on the evaluation of social networking in the context of information theory in educational organization as an organization. In this context, particularly in higher education and other levels of education, there is a need to study the question of the relationship between social networks, organizational uncertainty and education. Therefore, the purpose of this survey is to make the conceptual analysis of the relationship between education, social networks and organizational uncertainty. Therefore, the domestic and foreign publications on the subject were reviewed and assessments were made in accordance with available data.

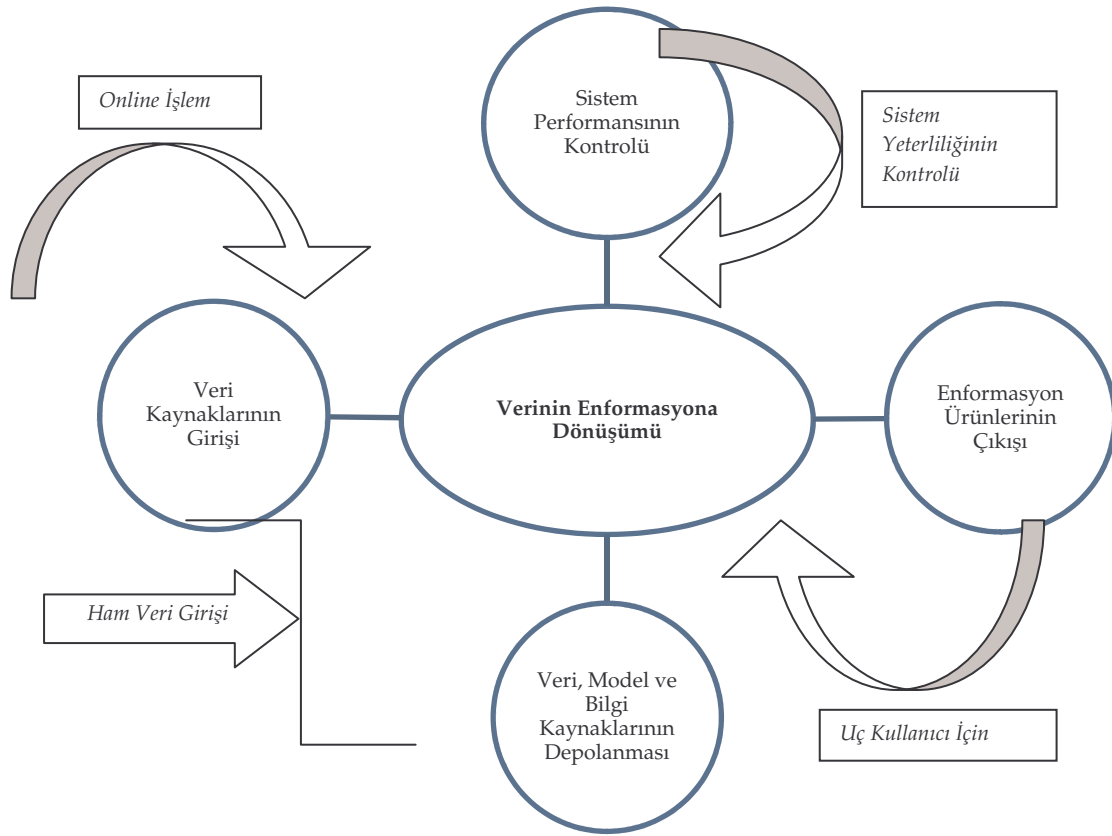
Keywords: Education, Information Theory, Social Network Theory, Organizational Uncertainty.

1. Giriş

Enformasyon (information) kelimesi, bilgi (knowledge) kelimesine göre daha genel bir nitelik taşıyan, üzerinde kesin bir yargıya varılmış, anlam kazanmış her türlü ses, görüntü ve yazılara verilen ad olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan enformasyonu, kaydedilen gerçekler veya verilerden üretilen özet bir çıktı, verinin dönüşümü, yani verinin insanın kullanabileceği anlamlı ve kullanılabilir hale dönüştürülmüş şekli olarak değerlendiren ve bir sürece işaret eden çalışmalar da mevcuttur (Edin, 2004: 6-8; Türker, 2010). Burada enformasyon kavramı süreç boyutuyla ele alındığında, teknolojik açıdan enformasyon sistemlerinin genel işleyişine ilişkin bir model olarak aşağıda Şekil 1'de görüldüğü gibi bir sürecin varlığından bahsetmekte mümkündür (Leblebici, 1996):

* Arş. Gör. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

* Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Elazığ.

Şekil 1: Enformasyon Genel İşleyiş Modeli

Şekil 1 incelendiğinde, verinin enformasyona dönüşümü sürecinde, Gorr'a (1986) göre, ilk olarak verilerin sisteme girişi için temelde manuel ve online olmak üzere iki yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Başka bir anlamda veri kaynaklarının enformasyon işleme sürecine dâhil olma durumu sistemin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu noktada önemli olan şey, enformasyon sistemlerinin çoğunlukla formüle edilmiş verileri sisteme kabul ettikleridir. Yani verilerin farklı biçimlerinin formüle edilerek sisteme girilmesi gerekmektedir. İkinci olarak, verinin enformasyona dönüştürülmesi sürecinin, gözlem ve gerçeklerden elde edilen ham verilerin uç kullanıcılar için anlamlı ifadelerle dönüştürülmesi anlamına geldiğinin bilinmesi gereklidir. Bu süreci, bilgisayar tabanlı sistemlerde uygulama yazılımları otomatik olarak yerine getirmektedirler. Tüm bu süreç içerisinde verilerin veri, model veya bilgi tabanlı olarak nasıl depolanması gerektiğini ise sistem analizi, sistem dizaynı ve sistem uygulaması süreçleri belirlemektedir. Son olarak, enformasyon sisteminin potansiyel performansının örgütsel sistem içerisinde verileri dönüştürmeye yetip yetmediğini kontrol amaçlı bir başka sürecin işletildiği görülmektedir. Böylece enformasyon ürünlerinin çıkışı ekran (monitör), basılı materyal, vb şekilde gerçekleştirilmektedir. Ortaya çıkan enformasyon ürünleri ise başta yönetsel olmak üzere muhtelif örgüt faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Ancak burada enformasyon genel işleyiş modeline ilişkin olarak modelde yer alan veri, bilgi ve enformasyon kavramlarının tanımları üzerinde son kez durmak gerekir. Zira Türkçe'de veri, bilgi ve enformasyon kavramları kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılabilir. Bu bağlamda modeldeki anlamıyla O'brein (1990) ve Hadden'a (1986) göre, veri, bir olay veya olguya ilişkin ham gerçek veya gözlemler; enformasyon, kullanıcı için hazır hale getirilmiş veri kümesi ve bilgi ise değerlendirmeye hazır hale getirilmiş, işlenmiş haldeki enformasyon anlamında kullanılmaktadır (Leblebici, 1996). Ayrıca burada enformasyon sürecini daha iyi anlamak adına enformasyon olgusunun temel özelliklerini bilmekte yarar vardır.

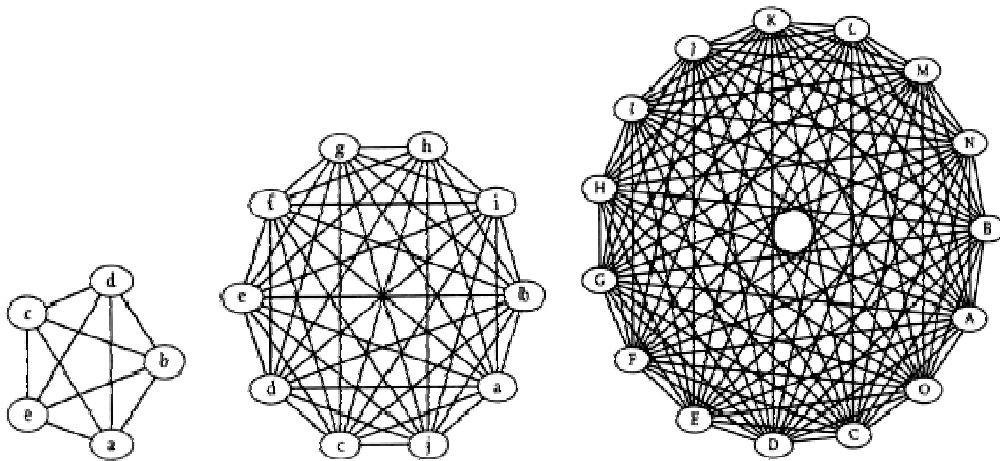
Bunlar; enformasyonun kullanıcının ihtiyaçlarıyla ne kadar ilgili olduğuna dair enformasyon uygunluğu (Kroenke ve Hatch, 2001); enformasyon ve kaynağının güvenilirliği (Yozgat, 1998); doğruluğundan emin olunan enformasyon, yani enformasyon doğruluğu (Sanders, 1985; Yozgat, 1998; Ülgen, 1990); enformasyonun belirsizliği, burada enformasyonun belirsizliği azaltması beklenir (Bea ve Haas, 2001; Kroenke ve Hatch, 2001). Enformasyonun tamlığı, enformasyon tam olmalıdır eksik ya da hatalı enformasyon sonuçların yanıltıcı olmasına sebep olur (Sanders, 1985; Yozgat, 1998). Enformasyonun kısalığı, enformasyon eksiksiz olduğu kadar fazla ve gereksiz bilgiyle de örülü olmamalıdır; enformasyonun ulaşılabilirliği, enformasyon ihtiyaç duyulabilir olduğu anda el altında olmalıdır (Yozgat, 1998; Ülgen, 1990) ve son olarak, enformasyonun farklılığı, enformasyon kullanıcıya bilgi sahibi olması açısından bir farklılık

yaratmalıdır (Kroenke ve Hatch, 2001). Sonuçta ise açıklanan enformasyon özelliklerine enformasyon işleyiş sürecinde dikkat edilmesinin kişiye alacağı kararlar konusunda içerik ve şekil olarak daha etkili bir karar verme imkânı sağlayacağı söylenebilir (Edin, 2004). Diğer yandan enformasyonun genel işleyiş sürecinin modellenmesi ve teknoloji ile uyumlu hale getirilmesi süreci ve sonrasında toplumlar, teknolojik ilerleme temelinde tıpkı bir dalga yemiş gibi enformasyonun yoğun ve etkili gücüne maruz kalarak bir dönüşümden geçmişlerdir.

Bu dönüşümü Alvin Toffler, dünyayı etkileyen üç ana dalga olduğundan bahsederek açıklamaktadır. Toffler'a göre toplumlar için ilk dalga tarımın bulunmasıyken, ikinci dalga sanayi devrimi ile başlamıştır. Ve içinde bulunduğumuz son dalga ise günümüz toplumunu ifade edecek şekilde enformasyon dalgası olarak adlandırılmaktadır. Benzer şekilde, Daniel Bell çağımız toplumuna "sanayi sonrası toplum", Mc Luhan "elektronik çağ toplumu", Peter Drucker "bilgi toplumu", Zbigniew Brzenski "tekntronik çağ toplumu", M. Castells ise "ağ toplumu" (Haciosmanoğlu, 2010) adını vermişlerdir. Burada verilen adlandırmalar içerisinde günümüz toplumunun doğasını en iyi yansıtan adlandırmaların ise "Ağ Toplumu" olduğu ifade edilebilir. Ancak ağ toplumu kavramının toplumu temsil adına bazı ön kabulleri içerdiği açıktır.

Başka bir ifade ile dünya üzerinde enformasyon ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, yeni iletişim teknolojilerinin toplumun hemen her alanında kullanımını kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Öyleki bu gelişmeler bireylerin yaşam şekillerini değiştiren en büyük etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, günümüzde insanlar arasındaki bilgi paylaşımı çok hızlı bir biçimde gerçekleşebilmekte ve mobil iletişimin internet ile yakınsaması sonucu, bir bakıma zaman ve mekân kavramlarının önemi ortadan kalkmaktadır. Böylece insanlar arasında bilginin çok hızlı bir şekilde paylaşılma süreci başlamıştır. Bu durum, kişiler için aralarında iletişim ağlarının kurulabileceği yeni sosyalleşme mekânlarını ortaya çıkarmıştır. Bu yeni sosyalleşme mekânlarının adları ise "Sosyal Ağlar"dır. Bu anlamda sosyal ağların ünlerinin kişiler arasında giderek artmasıyla birlikte, her türlü iletişimin bu ağlar aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlandığı görülmektedir. Nihai olarak, meydana gelen bu gelişmeler ışığında insanların/toplumların birbirleriyle olan ilişkilerinin, iletişimlerinin, sosyalleşme süreçlerinin, yaşam biçimlerinin ve çevreyle olan etkileşimlerinin derinden etkilendiği görülmektedir (Karagülle ve Çaycı, 2014).

Sosyal ağların toplumlar üzerinde bu denli büyük etkilere sahip olmasının altında yatan temel nedenlerin başında ise enformasyon temelli ağ si gelmektedir. Bu ye göre örneğin, yeni sosyal araçlar, kişiler arasında basit bir paylaşımı kullanarak, çeşitli enformasyonlar aracılığıyla, yeni grupların oluşmasına olanak tanımaktadırlar. Ancak bu durum aynı zamanda sanılanın aksine grupların oluşmaları ve varlıklarını sürdürebilmelerini kolaylaştırmak yerine zorlaştıracak şekilde karmaşık bir süreci de beraberinde getirmektedir. Bu karmaşıklık ise fizikçi Philip Anderson'a göre "çok, farklıdır" anlamına gelmektedir. Çok, farklıdır ifadesiyle gerçekte neyi kast ettiğini ise Anderson 1972'de Science dergisinde çıkarmış olduğu bir makalesinde şöyle açıklamıştır: Atomlardan insanlara kadar herhangi bir şeyin bir kümesi incelendiği takdirde, kümeye ait herbir bileşenin gözlemlenmesiyle öngörülemeyecek karmaşık bir tavır sergilediği söylenebilir. Bu bulgu Şekil 2'deki gibi bir sonucu zorunlu kılmaktadır (Shirky, 2008: 27).

Şekil 2: Bütün Bağlantıları Çizilmiş Üç Küme

Şekil 2 incelendiğinde, diğerlerine oranla çok daha küçük olan ve en başta yer alan küçük kümenin 5 üyesi ve 10 bağlantısı bulunmaktadır. Ortada verilen kümenin ise 10 üyesi ve 45 bağlantısı vardır. Son olarak, en sonda yer alan ve oransal olarak içerisinde en büyük olan kümenin 15 üyesi ve 105 bağlantısı olduğu görülmektedir ve ulaşılan bu sayısal sonuçlar ise temelde şu ağ si formülüne: $C=N \times (N-1) / 2$

dayanmaktadır. Burada formüldeki C: Kişiler Arası Kurulan Ağ Bağlantısı Sayısını ve N: Ağın Kurulduğu/Kurulacağı Kişi Sayısını temsil etmektedir.

Burada Şekil 6'da dikkat edilmesi ve vurgulanması gereken temel düşünce ise; bir grubun karmaşıklığının, sonuçta grubun boyutundan daha hızlı bir artış gösterdiğidir. Başka bir deyişle, Şekil 6'da açıklanmaya çalışılan, gerçekte ağ si çerçevesinde ele alındığında örneğin, geç kalınmış bir projeye daha fazla çalışanın eklenmesi genel kanının aksine projenin daha da gecikmesine yol açacaktır; çünkü proje grubuna yeni çalışanların eklenmesi, grubu eşgüdümleme maliyetini arttıracaktır. Bu durum, ağ si temelinde ve ağ yoğunluğu (D) formülü ($D = \frac{\text{Güncel Bağlantıların Sayısı}}{\text{Maksimum Olası Bağlantıların Sayısı}}$) doğrultusunda ele alınarak değerlendirildiğinde ise bir tür "karmaşıklık" sonucunu vermektedir. Dahası bu karmaşıklık, gayet temel bir çözümsüzlüğü de beraberinde getirdiğinden ve hemen her toplumsal grup bu durumla bir şekilde baş etmek zorunda kaldığından, söz konusu karmaşıklığın giderilemeyeceği, buna karşın sadece yönetilebileceği varsayılmaktadır. Bu nedenle modern çağda bu sosyal ağ sinin getirdiği karmaşıklığa bir çözüm olarak insanlar, örgütlerde biraraya getirilmişlerdir. Ancak burada öncelikle bir örgüt olmanın minimum maliyetinin nispeten yüksek olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Günümüz yeni sosyal araçlarının/ağlarının ise bu yüksek maliyeti grup eylemlerini koordine etme yoluyla düşürerek varolan denklemi değiştirdikleri söylenebilir. Bu değişimi görmenin en kolay yollarından biri ise örgütlerde geleneksel yönetimle yürütülmesi zor olan, ancak yeni koordinasyon yöntemleriyle olasılık kazanan eylemlerdir (Shirky, 2008: 25-31).

Heylinghen (1996)'de karmaşıklığın düzen ile düzensizliğin arasında, kaosun kıyısında olduğunu ifade etmektedir. Ve karmaşıklığın düzeyini, çevre ve etkileşim örüntülerine bağlamaktadır. Yani bir anlamda karmaşık sistemler çevrelerine karşı açıktırlar (Erçetin, 2001a: 54-55).

Bu açıdan günümüz örgütleri için enformasyon kuramı temelinde bir ağ yaklaşımı, örgütsel karmaşıklığı giderebilmek adına önerilmektedir. Ancak ağ si/yaklaşımının bütünüyle anlaşılabilmesi için birçok disiplini bir arada düşünmek gerektiği de vurgulanmaktadır. Yani aslında ağ yaklaşımının sosyoloji, sosyal psikoloji, matematik, fizik, politika bilimi, iletişim, antropoloji, ekonomi ve epidomoloji gibi farklı disiplinleri de temel alacak şekilde değerlendirilmesi veya düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü Wasserman ve Faust'a (1994) göre, sosyal ağ kavramı, kendi içinde bir dizi aktörü (kullanıcı) ve bu aktörler arasındaki ilişkileri (ağları) barındırmaktadır. Burada kullanıcılardan kasıt kişiler, gruplar, örgütler ya da toplumlar olabilirken; ilişki veya ağdan kasıt ise iki kişi arasındaki bağın bir ölçüsü ya da bir kişi ile bir grup arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı bir seviyesi olabilmektedir (Katz, vd., 2004).

Tüm bu temel sonuçlar ışığında, günümüzde giderek daha geniş kitleler tarafından çeşitli sosyal ağların kolaylıkla kurulmasında teknoloji ürünü olan sosyal medya/ağ araçlarının etkileri yadsımak ise mümkün değildir. Bu noktada sosyal ağların etkililiği açısından kullanıcılar veya gruplar arasında güçlü sosyal ağların kurulabilmesi sürecinde kullanıcıların bu teknolojiyi hangi düzeyde benimsedikleri ve teknolojiyi kabul etme durumlarının etkisi de büyük ve önemlidir. Ancak burada bir teknolojik ürün olarak sosyal ağ (facebook, twitter, vb) araçlarının beraberlerinde bir yeniliği getirdikleri ve bir yenilik olarak teknolojinin ise temelde kullanıcıları tarafından benimsenmesi ve kabulünün gerekli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

2. Teknolojiyi Benimseme ve Kabul Modelleri

Alanyazında bir yenilik olarak teknolojinin, benimsenmesi ve kabulü ile ilgili birçok model ve kuram (Fishben ve Ajzen, 1975; Ajzen, 1991; Davis 1989; Moore & Benbasat, 1991; Rogers, 2003) bulunmaktadır. Bunlar arasında bazıları sosyal psikoloji alanında olup yeninin benimsenmesini daha çok birey seviyesinde yani içsel karar süreçlerini ön plana çıkararak incelemektedirler. Ancak bazıları ise yeninin özelliklerine odaklanmış olup yeninin sistem içinde kullanımının yaygınlaşmasına odaklanmışlardır (Mazman, 2009).

Kullanıcıların, teknolojiyi nasıl kabul ettiklerini ve kullandıklarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bir model olarak tanımlanabilecek olan teknoloji kabul modeli (TKM) ise, Davis (1989) tarafından geliştirilmiştir. Alanyazında teknoloji kabul modelinin gücünü açıklamaya çalışan ve birbirleri ile tutarlı sonuçlar vermiş olan ve pek çok araştırmacı tarafından gerçekleştirilen çalışmalar (Legris, Ingham ve Collette, 2003) mevcuttur. Buna göre, teknoloji kabul modeline ilişkin kuramsal temelin Ajzen ve Fishbein (1980) tarafından geliştirilen Sebepli Davranış Kuramına (SDK) dayanmakta olduğu ifade edilebilir. Bu kuram, kişinin davranışlarını belirleyen unsurun kendi iradesi ve isteği olduğunu ve kişi eylemlerinin bu şekilde gerçekleştiğini savunmaktadır. Diğer taraftan, Ajzen (1991) ise Planlı Davranış Kuramında (PDK) elde olmayan kimi etkenlerin kişinin davranışını etkileyebileceğini öne sürmüştür. Böylece hem SDK hem de PDK üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış ve geçerlilikleri üzerine kanıtlar zaman içerisinde sunulmuştur. Nitekim her iki model de inanç, tutum, niyet ve davranış ilişkisinin kullanım üzerindeki etkileri ve nedenlerini açıklamak veya tahmin edebilmek amacıyla alanyazında geniş çapta yer bulmuşlardır. Bu

açından her iki kuramı da temel alan teknoloji kabul modelinin bir sistemin kullanımını %40 oranında tahmin ettiğine dair kanıtlar mevcut olduğu söylenebilir (Ursavaş, Şahin ve McIlroy, 2014a).

Ayrıca teknolojinin tarihsel gelişimi süreci içerisinde ise çok çeşitli ve farklı türden bilişim teknolojisi kabul modellerinin üretildikleri de anlaşılmaktadır. Buna göre, geçmişten günümüze değin geliştirilmiş olan bilişim teknolojisi kabul modelleri ve bu modelleri geliştiren araştırmacıların adları aşağıda Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1: Bilişim Teknolojisi Kabul Modelleri/Kuramları

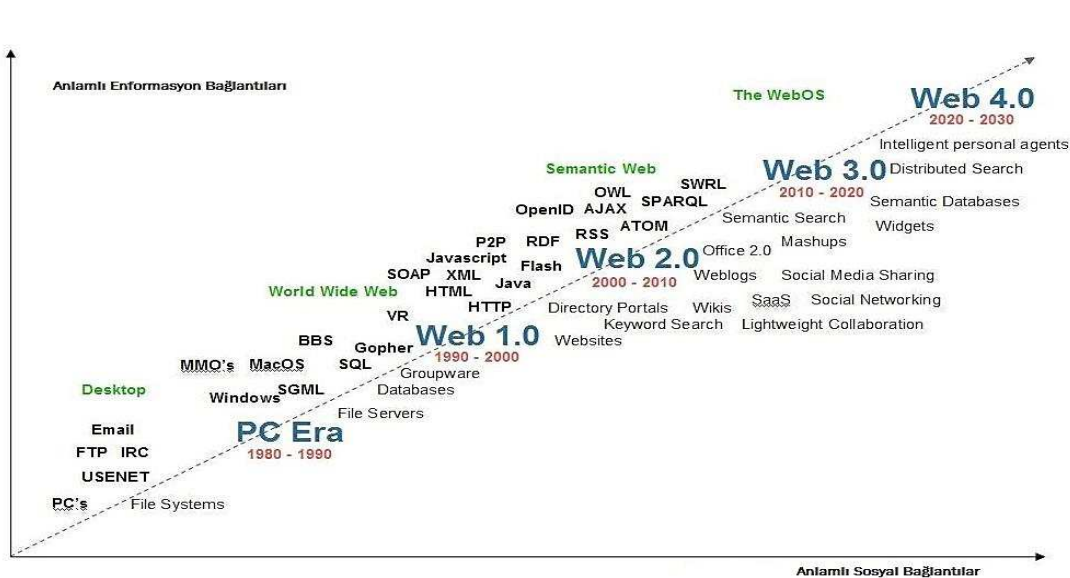
Yazar/Yazarlar	Modeller/Kuramlar
(Fishbein ve Azjen, 1975)	Sebepli Davranış Kuramı
(Bandura, 1986)	Sosyal Bilişsel Kuram
(Davis, 1989)	Teknoloji Kabul Modeli
(Azjen, 1991)	Planlı Davranış Kuramı
(Rogers, 1995)	Yeniliğin Yayılması Kuramı
(Taylor ve Todd, 1995)	Ayrıştırılmış Planlı Davranış Kuramı
(Davis, Bagozzi ve Warshaw, 1992; Vallerand, 1997)	Motivasyon Modeli
(Venkatesh ve Davis, 2000)	Teknoloji Kabul Modeli II
(Venkatesh ve Bala, 2008)	Teknoloji Kabul Modeli III
(Venkatesh, Morris, Davis ve Davis, 2003; Venkatesh, Thong ve Xu, 2012)	Teknoloji Kabul ve Kullanım Birleştirilmiş Modeli

Kaynak: Ursavaş, Şahin ve McIlroy, 2014b.

Tablo 1’e bakıldığında, toplumsal anlamda bilişim teknolojilerinin kişiler arasında nasıl bir benimseme ve kabul gördüğüne ilişkin olarak 1975’ten günümüze çok sayıda model ve kuramın çeşitli araştırmacılar tarafından geliştirilmiş oldukları söylenebilir. Ancak araştırmalar (Davis ve diğerleri, 1989; Mathieson, 1991; Taylor ve Todd, 1995; Venkatesh ve diğerleri, 2003) arasında bu modellerden herhangi birinin teknoloji kullanımı kabulü ve davranışını açıklamada diğerlerinden daha üstün olduğuna dair net bir sonuca ulaşılamamıştır (Ursavaş, Şahin ve McIlroy, 2014b).

3. Web 2.0, Sosyal Ağlar ve Özellikleri

Son zamanlarda önemli bir bilgi paylaşım ortamı olarak, sosyal ağların internetin yaygın kullanımı sayesinde, ilgili çalışmalar aracılığıyla alanyazında sıkça yer bulduğu görülmektedir. Bu anlamda özellikle internet Web 2.0 (facebook, twitter, blogger, vb) tabanlı sanal ortam ürünlerinin sosyal ağ teknolojisi olarak hemen her toplum ve kültürden insanların kullanımları neticesinde dünyaca yaygınlaşmış oldukları hatta bu durumun artan şekilde devam edeceğine dair bir öngörü vardır. Bu öngörü Şekil 3’te daha net olarak görülmektedir.

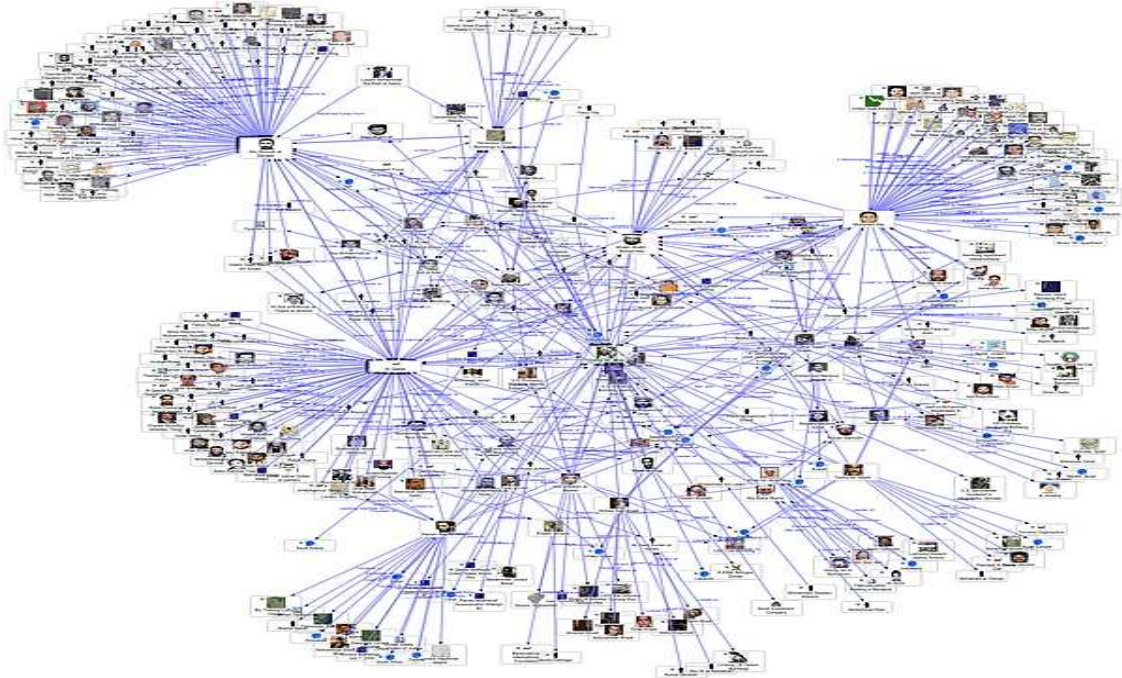
Şekil 3: İnternet Tabanlı Artan ve Anlamli Sosyal Bağlantılar (Kaynak: Radar Networks & Nova Spivack, 2007-www.radarnetworks.com)

Şekil 3 incelendiğinde, internet tabanlı sosyal bağlantı ağlarının sayılarının giderek artan bir sayıda ve kurulan anlamli bağlantı durumlarının günümüz ve sonrası için öngörülen bir artış doğrusuna sahip oldukları anlaşılmaktadır. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta ise bu öngörülen artış durumunun nerdeyse sonsuza uzayan bir seyir çiziyor olmasıdır. Bununla birlikte, günümüzde geleneksel noktada ise sosyal ağ kavramının bir tür toplumsal “katılım kültür”üne dönüşmesine ve çeşitli türde sosyal

paylaşım sitelerinin sayılarının her geçen gün giderek artmasına imkân sağlandığı söylenebilir (Polat ve Arabacı, 2014).

Nitekim konuya ilişkin giderek artan sayıdaki araştırmalar (Jenkins, 2009b; Livingstone ve Bober, 2005; Livingstone, 2003) çoğunlukla sosyal ağlar aracılığıyla gelişen katılımcı bir kültürün potansiyel faydalarına işaret etmektedirler. Bu potansiyel faydalar arasında; arkadaşlardan öğrenme, fikri haklara karşı değişen tutum, kültürel ifadelerin çeşitlenmesi, modern iş ortamlarında değeri olan bilgi ve becerilerin kazanılması ve daha güçlü bir vatandaşlık algısının oluşuyor olması sayılabilir. Hatta daha ileri gidilerek, kişiler arası kurulan sosyal ağların önemli bir sonucu olarak katılım kültürüne erişimin, okulda veya işte kimin başarılı kimin başarısız olacağını belirleyen bir çeşit gizli müfredat işlevini gördüğü bile iddia edilmektedir. Buna göre, popüler kültürle etkileşmek suretiyle kişiler, modern okul ve iş yerlerinde gerekli temel beceri ve yetkinlikleri kendi kendilerine kazanmaktadırlar (Acun, 2009).

Gerçekte ise bir sözlük tanımı olarak sosyal ya da toplumsal ağ kavramının, bir ya da birden fazla toplumsal ilişkiyle birbirine bağlanmış kişilerden oluşan ve dolayısıyla toplumsal bir bağ (daha ender durumlarda ortaklıklar ve roller) kuran (Özmen, vd., 2011) genel bir yapısal kavram olduğu görülmektedir. Bu kavram, web tabanlı sosyal ağ teknolojisi (facebook, twitter, vs) olarak günümüz koşullarında karşılığını sanal dünyada bulmuştur. Bu bağlamda Boyd ve Ellison (2007) sosyal ağ sitelerini, sınırları belli olan bir sistem içerisinde kullanıcı bilgilerinin kullanıcı hesap sahibinin iznine göre açık veya kısmen açık olduğu, kullanıcıların listelendiği ve bu kullanıcılar arasında paylaşımın olduğu web tabanlı hizmetler olarak açıklamışlardır (Acun, 2009). Günümüzde üyelik yolu ile çalışan sosyal ağ sitelerinin kullanıcı sayıları ve etki alanları ise her geçen gün daha da genişlemektedir. Zira bu sitelere dünyanın her tarafından erişilip kolaylıkla üye olunabilmektedir. Bu sayede örneğin; Türkiye’den birisi rahatlıkla başka bir ülkedeki tanımadığı başka birisiyle arkadaş olabilmekte (Karakuş ve Varol, 2012) ve iletişim ağlarını genişlete bilmektedir. Bu durum için son aşamayı temsilen gelinen noktayı ise Şekil 4’te daha net anlamak mümkündür.

Şekil 4: Günümüzde Sosyal Ağlar Aracılığı ile Artan İletişim Ağları (Kaynak: <http://healthandsociety.columbia.edu/rwj-events/2014/4/28/network-analysis>)

Şekil 4’te görüldüğü gibi her geçen gün giderek artan sosyal ağ teknolojileri aracılığı ve etkisiyle gelinen noktada her biri birbiriyle ve diğer başkalarıyla ilişkili sayısız iletişim ağının kurulabilindiği söylenebilir. Böylece sosyal ağlar, zaman içerisinde çeşitli şekillerde yaygınlaşarak, insanların/kullanıcılarının bilgi, düşünce ve fikirlerini paylaşabildikleri ve sürekli bir paylaşımın egemen olduğu sanal platformlara dönüşmüşlerdir (Polat ve Arabacı, 2014).

Bu sanal ve sürekli paylaşım platformlarının/ağlarının ise kaynağı Web 2.0 teknolojisinde yatmaktadır. Ve tıpkı sosyal ağ teknolojisinde olduğu gibi Web 2.0 ve beraberindeki diğer teknolojiler zaman içerisinde teknolojik sürekli bir gelişim ve ilerleme sürecinin bir parçası olmuşlardır. Bu gelişim ve karmaşık ilişki ağında Web 2.0 teknolojisi, en kısa biçimde okunabilir ve yazılabilir web, ikinci nesil web araçları ya da sosyal yazılımlar olarak isimlendirilmekte ve tanımlanmaktadır (D’Souza, 2006). Web 2.0 teknolojisi araçları arasında ise özellikle sosyal ağlar resim, video, içerik, profil gibi bir çok konuda paylaşım ve etkileşim

sağlamasıyla milyonlarca kullanıcının ilgisini çekmişlerdir. Böylece web 2.0 temelli sosyal ağlar, sosyal ağ toplulukları ile birlikte internet kullanıcıları arasında oldukça yaygınlaşmışlardır (Selwyn, 2007).

Bu açıdan Barlett ve Bragg (2006) sosyal ağları, işbirliği için paylaşılan alanı ve sosyal bağlantıları arttıran, grup etkileşimini ve ayrıca web tabanlı bir ortamda bilgi değişimini kümeleyen uygulamalar dizisi olarak tanımlamaktadırlar (Mazman, 2009). Ancak bu uygulamalar dizisinin etkililiği ve yararlılığı önceden belirlenen iyi amaçlar ve kurallar dâhilinde kullanılmalrı ile ortaya çıkmaktadır. Çünkü katılımcı bir kültürün egemen olduğu sosyal ağlarda bu kültürün üyeleri, birbirleriyle aralarında belirli bir sosyal bağ hissetmekte ve bu kültüre katkılarının önemli olduğuna inanmaktadırlar. En azından yaptıkları/ürettikleri hakkında diğer insanların ne düşündüğüne önem vermektedirler (Akyazı ve Ünal, 2013).

Bu bağlamda sosyal ağ; insanların birbirleriyle internet iletişim kanalları üzerinden iletişime geçmelerini ve aynı zamanda kendi sosyal yaşamlarında yaptıkları gibi çeşitli jestleri simgeleyen sembolik birtakım hareketleri göstererek yine kendilerine ait bir sanal ortamda, sosyal iletişim kurmalarına olanak sağlayan bir genel ve sanal yapının adıdır. Dahası günümüz dünyası için sosyal ağ olgusu giderek yayılmakta ve kullanımı bireyler, toplumlar için gerekli hale gelmektedir. Öyleki medyaya ve çeşitli iletişim kaynaklarına bakıldığında sosyal ağları kullanarak bazı isyanların, iç savaşların, devrimlerin vb. şeylerin artık sosyal ağlar üzerinden ilk adımlarının gerçekleştirildiği bile görülmektedir (Wikipedia, 2013).

Bu açıdan değerlendirildiklerinde sosyal ağların, insan gruplarını etkileme ve yönlendirmede önemli bir güç oldukları öngörülebilir. Öte yandan bu gücün toplumların özellikle ve öncelikle eğitim sistemlerine kanalize edilmesi ve eğitsel amaçlar için etkili kullanımının sağlanması ve bu nedenle genel özelliklerinin bilinmesi gelecek açısından büyük önem arz etmektedir.

Sosyal ağlar, özellikleri itibarıyla birden çok fonksiyona sahip Web 2.0 internet teknolojisi tabanlı sanal platformlar olduklarından birden çok fonksiyona sahiptirler. Bu fonksiyonları genel olarak; kişisel bilgilerin paylaşılması, gruplara katılma, düşüncelerin ifade edilebilmesi ve kullanıcıların aktif tutulması şeklinde sıralamak mümkündür (Özkan, 2013).

Anında paylaşım özelliği sayesinde Web 2.0 teknolojisi ile birlikte internet kullanıcıları, artık herhangi bir sitede okudukları bir haberi, izledikleri bir videoyu ya da dinledikleri bir şarkıyı Facebook ve Twitter gibi popüler sosyal ağlar üzerinden bir tıkla paylaşabilmektedirler. Birçok sosyal ağ sitesinde yer alan bu özellik sayesinde kullanıcılar aslında kendi beğenilerini, zevklerini, düşüncelerini, bakış açılarını da sosyal ağlardaki diğer arkadaşlarıyla paylaşmış olmaktadır. Web 2.0 teknolojileri böylece bütün siteleri birbirine bağlıyor ve bu şekilde insanların zihinlerinde olan internet kavramının yeniden şekillenmesine olanak sağlamaktadır (Deniz, 2012).

Burada sosyal ağların genelde ve temel olarak şu yapıları içermekte oldukları söylenebilir (Dawley, 2009): Sosyal siteler: MySpace, Facebook, Twitter; Fotoğraf Paylaşım Siteleri: Flickr, PhotoBucket; Video Paylaşım: YouTube; Profesyonel Ağ Siteleri: LinkedIn, Ning; Bloglar: Blogger.com, Wordpress; Wikiler: Wetpaint, PBWiki; İçerik Etiketleme: MERLOT, SLoog; Sanal Kelime: SL, Active Worlds, There, Whyville, Club Penguin, HiPiHi (Vural ve Bat, 2010). Dolayısıyla sosyal ağların özelliklerini daha ayrıntılı bir yaklaşımla ele almak gerekir. Buna göre, sosyal ağların genel özelliklerini aşağıda verilen halleriyle özetlemek mümkündür (Mazman, 2009):

- Sosyal ağların birçoğu kullanıcıya e-posta, chat, anlık mesajlaşma, video, blogging, dosya paylaşımı, fotoğraf paylaşımı gibi çeşitli türden hizmetleri sağlayarak, kullanıcıların birbirleriyle etkileşimlerini kolaylaştırır.

- Sosyal ağlar kullanıcıların bir veritabanını tutarlar. Böylece kullanıcılar kolaylıkla arkadaşlarını bulabilir, topluluklar oluşturabilir ve kendileri ile ortak ilgiye sahip bireyler ile ortak paylaşımında bulunabilirler.

- Sosyal ağlar kullanıcılarına çevrim içi olarak kendi profil sayfalarını oluşturma imkânı verir ve kendi sosyal ağlarını ortaya koymalarına imkân sağlarlar.

- Sosyal ağların büyük bir çoğunluğu ücretsizdirler.

- Sosyal ağların birçoğu kullanıcıdan gelen dönüte göre yeni özellikler ekler ve kendilerini geliştirirler. Aynı şekilde açık kaynaklı versiyonları ise kullanıcının kendi uygulamalarını geliştirerek siteye entegre edebilmesine olanak sağlarlar.

- Sosyal ağlar kullanıcının kendi erişim ve gizlilik kurallarını yine kendisinin düzenlemesini sağlarlar. Bu şekilde kullanıcılar neyi, hangi derecede, ne kadar ve ne oranda paylaşmak istediklerine karar verebilirler.

- Sosyal ağlar içerik, konu ya da ilgi alanına dayalı ilk nesil çevrim içi topluluklara odaklanmaktan çok birey temelli kişisel ve çevrim içi topluluklara odaklanırlar.

Bu özellikler hakkında öncelikle sosyal ağların günümüz ve sonrası için sağladığı/sağlayacağı avantajlar açısından düşünmek gerekir. Bu sebeple genel anlamda sosyal ağ sitelerinin özellikleri içerisinde belki de en dikkat çekeninin katılımcıların kendi geniş sosyal ağlarının bir parçası olan insanlarla iletişim kurabilmelerine imkân sağlamaları olduğu öne sürülebilir. Buna karşın temelde, sosyal ağ sitelerini benzersiz kılan şeyin bireylerin yabancılarla tanışmasını olanaklı kılması değil, aksine sosyal ağlarında kullanıcıları görünür kılmayı sağlaması ve birbirlerine bağlanmaya olanak tanınmasıdır.

Başka bir deyişle, sosyal ağlar/ağ siteleri kişilere (Boyd ve Ellison, 2008): Sınırlandırılmış bir sistem içinde genel ya da yarı genel bir profil oluşturabilmelerinde; bağlantıyı paylaşan diğer kullanıcıların listesidekilerle konuşabilmelerinde ve onların bağlantı listelerine ve oradan çapraz geçişler yaparak ayrıca sistem içindeki diğer bireylerin de bunları yapmasına imkan vererek web tabanlı bir sanal ağ yapısının oluşturulabilmesine olanak sağlayıcı (Kaymak, 2012) türden özelliklere sahiptirler. Böylelikle sahip oldukları tüm bu özellikleri ile sosyal ağların günümüz eğitim sistemleri içerisinde kendilerine yer buldukları/bulabileceklerini ve eğitimde öğretim, yönetim ve hatta denetim amaçlı kullanımlarının eğitsel amaçlara ulaşma adına toplumlara büyük kolaylık ve olanaklar sağlayabileceği öngörülebilir bir durumdur (Polat ve Arabacı, 2014).

4. Belirsizlik Kavramı ve Boyutları

Belirsizlik, doğanın içinde yer alan, örgütsel yaşantıyı ve iletişimi kaplayan bir olgudur (Neyişçi, 2008). Ancak davranış bilimlari açısından ele alındığında; en genel anlamıyla belirsizlik kavramı, bir olayın veya herhangi bir davranışın sonucunun ve ne olacağıın ön görülememesi veya bilinmemesi olgusu olarak tanımlanmaktadır (Sarı, 2007). Yani bir anlamda belirsizlik, gelecek ile ilgili beklentilerin ve geleceğin net olmaması durumudur. Bu açıdan Sarı ve Dağ (2009) belirsizliğin, devamında kişiye endişe, kaygı ve korku gibi ruh hallerini beraberinde getiren ve çoğu zaman insan psikolojisi üzerinde olumsuz etkiler bırakabilen bir kavram olarak ifade edilmekte olduğunu belirtmişlerdir. Belirsizliğin olumsuz bir kavram olarak görülmesinin temel nedenini ise Grenier, Barette ve Ladouceur (2005), insanın yaradılışı gereği geleceğinden emin olmak ve yarınını garanti altına almak isteyen bir yapıda olmasına bağlamışlardır. Bu bağlamda, eğer kişinin yaşantısında bir belirsizlik varsa bu durum o kişinin hem psikolojik iyi oluş hem de öznel iyi oluşu üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir (Sarıçam, vd., 2014).

Benzer şekilde belirsizliği genellikle ifadelerin muğlaklığı, şartların değişkenliği veya zaman zaman çelişkili olabilen çeşitli yorumların ve bakış açılarının olduğu durumlar olarak tanımlamanın da mümkün olduğu söylenebilir. Bu nedenle belirsizliğin, durumsal bir özellik taşıdığı belirtilmektedir. Buna göre, durumsal belirsizliğin temelde üç nedene dayandırılabilceği anlaşılmaktadır. Bu temel nedenler; bilindik yönleri olmayan yeni bir durum olarak yenilik; dikkate almayı gerektiren pek çok işaretin olması yönünden karmaşıklık ve farklı ipuçlarının farklı düzenlemeleri işaret ettiği ve doğasında çelişki barındıran bir durum olarak çözülmezliktir (Kajs ve McCollum, 2009).

Günümüzde çok sayıda örgüt, belirsizliğin temel nedenleri olan yenilik, karmaşıklık ve çözülmezliğin bir sonucu olarak; kaotik, karmaşık, belirsiz ortamlar içerisinde yaşamaya çalışmaktadır. Bu nedenle liderler, belirsizliği artık daha fazla görmezden gelememekte ve örgütlerinin sabit ortamlar içerisinde yaşamadığını kabul etmektedirler. Burada belirsizlikten kaçınmanın örgüt için daha fazla bilinmeyen yaratmakta olduğu ise bir diğer gerçektir (Neyişçi, 2008). Dolayısıyla 21. yüzyılın örgütleri, örgütsel belirsizlik karşısında daha yeni liderlik yaklaşımlarının yanı sıra açık liderlik gibi alternatif liderlik yaklaşımlarını da göz önünde bulundurmalıdırlar. Çünkü toplumların iç ve dış dinamikleri dâhilinde her alanda gerçekleşen yeni teknolojik, örgütsel, vb değişim süreçleri, örgüt liderlerini, başta teknoloji temelli uygulamalar olmak üzere birçok farklı araçlar kullanarak, bu araçlar ve kendi liderlik becerileri üzerinden şimdi ve geleceğe dair algılanan belirsizliğin stresiyle mücadele etmeye zorlanmaktadır.

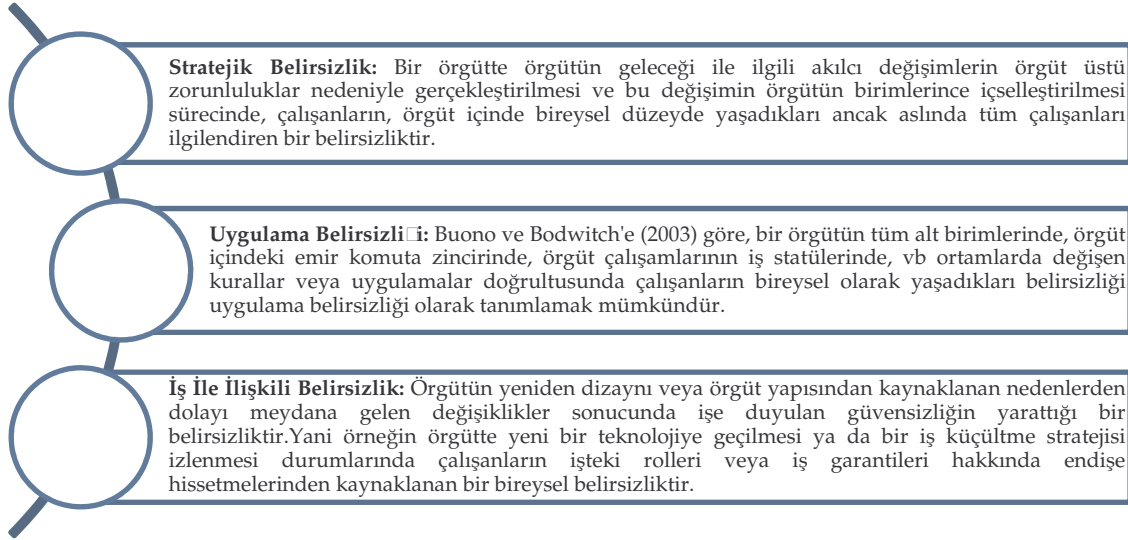
Bu bağlamda Tınaztepe'ye (2010) göre, alanyazında kişilerin hemen her zaman dilimi için yaşadıkları veya yaşayacakları belirsizliğin; bireysel, grupsal ve örgütsel olmak üzere üç farklı alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlara ilişkin bilgiler aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur:

4.1. Bireysel Belirsizlik

Gifford, Bobbitt ve Solum'a (1979) göre kişiler, kendileriyle ilgili herhangi bir konuda yeterli ve gereken düzeyde bir enformasyona ulaşamadıklarında ya da konuya ilişkin ulaştıkları verilerin düzenliden düzensize doğru bir seyir izlemesi gibi bir durumla karşılaştıklarında belirsizliği deneyimlemektedirler. Yani böylesi durumlarda kişiler bireysel belirsizliği yaşamaktadırlar. Bu açıdan Jackson (1989) kişinin olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurma, kavramlaştırma ve bilişsel yeterliklerinin, karşılaşıcağı/yaşayacağı bireysel belirsizlik düzeyinin derecesini belirleyebileceğini ifade etmektedir. Burada önemli olan ve kişinin yaşadığı/yaşayacağı bireysel belirsizlik derecesi üzerinde etkili olan şey ise; kişinin bireysel olarak

belirsizliği nasıl algıladığı, bu belirsizliği giderebilmek adına eldeki verileri nasıl akılda tuttuğu ve verileri nasıl kullandığıdır.

Bordia ve arkadaşları (2004) ise bireysel belirsizliği, örgütsel psikoloji temelinde ele alarak kişinin duygusal iyi oluş haliyle ilişkilendirdikleri çalışmalarının sonunda özelden bireysel belirsizliği genelde ise örgütsel belirsizliği, stratejik belirsizlik, uygulama belirsizliği ve iş ile ilişkili belirsizlik olmak üzere üç farklı şekilde sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırmalar ve özelliklerine ilişkin bilgiler Şekil 5'te sunulmuştur (Bordia, vd., 2004):

Şekil 5. Örgütte Yaşanulan Bireysel Belirsizliğin Boyutları

Şekil 5 incelendiğinde bireysel belirsizliğin örgütsel düzeyde üç yaklaşımla ele alınabileceği anlaşılmaktadır. Bunlar: bireysel olarak yaşanan ancak gerçekte tüm çalışanları ilgilendiren stratejik belirsizlik; değişen ortam ve koşullar özelinde kişide yaşanması muhtemel uygulama belirsizliği ve son olarak, işe duyulan güvensizliğin yarattığı bir bireysel belirsizlik türü olarak iş ile ilişkili belirsizliktir.

4.2. Grupsal Belirsizlik

Grup düzeyinde ele alındığında belirsizlik aslında caydırıcı bir ifade (Schuler, 1980) olmakla birlikte motivasyon sağlayıcı bir anlama da gelebilmektedir. Yani bir anlamda belirsizlik, gruplar için motivasyonel bir güç sağlama aracı olabilmektedir. Zira gruplar, belirsizliğe karşı kendi grup kimliklerini tanımlayıcı bir şekilde ortaya koyarak bir grup halinde hareket etme eğilimi gösterirler (Hogg and Mullin, 1999). Ayrıca grupsal belirsizlik, temelde herhangi bir grup içerisindeki etkileşim kalıplarının muğlak olma durumunu da temsil etmektedir.

Jackson (1989) ise grup düzeyinde muğlaklık ile belirsizliğin aynı anlama gelmediğine işaret eder. Buna göre, muğlaklık, grup düzeyinde herhangi bir konu hakkında enformasyonun açık olmaması anlamına gelirken; belirsizlik ise enformasyonun az olduğu durumları anlatmaktadır. Diğer bir deyişle, Norton'a (1975) göre, bir durumun muğlaklık taşıması demek, karmaşık, yetersiz ve çelişkili enformasyonun o durum için var olması anlamına gelmektedir.

Örgütsel açıdan ele alındığında değişim zamanlarında grup liderinin değişimin niteliği hakkında grup üyelerini bilgilendirmemesi (muğlaklık) üyeler arasında bir güven ihlali durumunun yaşanmasına neden olabilir. Çünkü değişimin ne türden yenilikleri beraberinde getireceğinin bilgisine sahip olunmaması (belirsizlik) grup üyelerini değişime yönelik bilgi kaynaklarını dışarıda aramaya (Difonzo ve Bordia, 1998) iter. Bu durum ise grupsal bir belirsizlik durumudur ve bu sonuç belirsizlik sürecinin doğal bir ürünüdür. Nitekim Allen vd. (2007) de, k olarak belirsizliği azaltmak açısından, bireysel ya da grupsal belirsizlik durumlarında, kişi ya da grupların var olan belirsizliğe ilişkin belirsizliği azaltacağını düşündükleri bilgileri aramak için hamle yapacaklarını ifade etmektedirler. Böylesi durumlarda liderlerin bir liderlik davranışı olarak belirsizliğin giderici enformasyonunu grubun diğer üyeleri ile paylaşmaları ve bunu etkili bir iletişim aracılığıyla gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu açıdan bir lider, özellikle grupsal düzeyde belirsizliklerin, grup içerisinde etkisiz iletişim ortamlarını tetikleyebileceğini ön görmelidir.

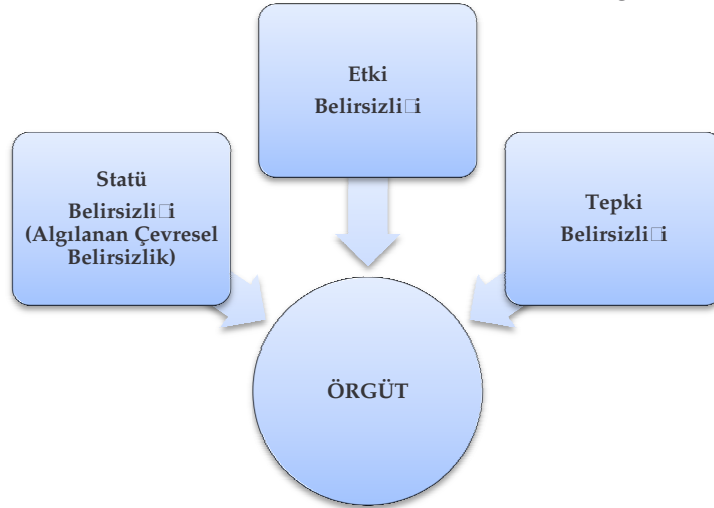
4.3. Örgütsel Belirsizlik

Örgüt psikolojisi, örgütsel belirsizliği örgütlerin temel bir problemi olarak tanımlamaktadır (Short ve Clarke, 1992; Thompson, 1967). Çünkü belirsizlik, örgütler için kaçınılmaz ve karakteristik (Lawrence ve Lorsch, 1967) bir durumdur. Bu durum örgütlerin, her türden değişimi içlerinde kolaylıkla barındıran; açık

ve bir rutinin gereğiymişçesine değişimi sürdüren sistemler olmalarından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, değişimin her türlü örgütler için beraberinde birçok belirsizliği barındırmakta ve gerçekte belirsizlik, örgütler açısından pekte çekici veya istenen bir durum olmamaktadır. Çünkü belirsizliğin yarattığı koşullar, gözlenebilir bir şekilde, örgütün etkililiği ve performansı üzerine etki etmektedirler. Örneğin, yoğun belirsizlik altında bir örgütün üst yöneticilerinin akılcı kararlar alma durumları neredeyse durma noktasına doğru bir eğilim gösterebilmektedir. Böylece yetersiz enformasyona dayalı yüksek belirsizlik durumu örgütlerin etkililiğini azaltmakta ve akılcı kararlar almalarının önüne geçmektedir (March ve Simon, 1958).

Araştırmalara göre, örgütsel düzeyde belirsizlik sınıflamasının en başında ise çevresel (dış) belirsizlik (Buono ve Bowditch, 1989; Beckman, Haunschild ve Phillips, 2004) gelmektedir. Burada çevresel belirsizlik ile kastedilen durum ise örgüt dışındaki çevresel olaylar, etkinlikler ve değişimler hakkında örgütlerin gereken enformasyona sahip olamamaları durumunun neden olduğu bir belirsizliktir (Duncan, 1972; Lawrence ve Lorsch, 1967; Milliken, 1987). Buna göre, örgütsel anlamda iç belirsizlik, örgüt çalışanlarının çalışma düzeyleri, yapılan işin içeriği, sistemin iç özellikleri ve karar verme süreçleri (Bordia, vd., 2004) ile ilgili iken; dış (çevresel) belirsizlik, çevresel değişimlerin örgütün karar verme alternatifleri üzerine yaptığı etki ve bu değişimlerin örgüt açısından geleceği yordama durumları üzerinde durmaktadır (Duncan, 1972; Lawrence ve Lorsch, 1967; Milliken, 1987'den Akt: Tınaztepe, 2010).

Örgütsel belirsizlik hakkında herkesten farklı olarak ise Milliken (1987) her biri farklı özelliklerdeki üç farklı çevresel belirsizlikten bahsetmektedir. Bu çevresel belirsizlik türleri aşağıda Şekil 6'da açıklanmıştır:

Şekil 6. Dış Örgütsel Belirsizliğin Üç Farklı Tipi

Şekil 6'ya göre, bir örgüte yönelik dış belirsizliklerin temelde üç türde olduğu görülmektedir. Bu dış belirsizliklerden ilki, Statü Belirsizliği (Algılanan Çevresel Belirsizlik) dir. Gerçekte ise statü belirsizliği, bir örgüt için alınan bir kararın doğrudan sonucu olan bir durum değildir. Aksine bu belirsizlik çeşidi, örgüt yöneticilerinin/liderlerinin örgütün yakın çevresindeki değişimleri ve bu değişimlerin örgütsel düzeyde yaratacağı olası etkileri algılayıp/algılayamamalarına dair bir belirsizliktir. Yönetimsel açıdan düşünüldüğünde ise örneğin, örgütün paydaşları, örgütten ürün ve hizmet alanlar, örgütü destekleyenler, vb gibi dış gözlemcilerle yönelik gerçekleştirilecek eylemlerin getireceği bir belirsizlik ya da sosyokültürel, demografik değişimlerin veya büyük teknolojik dönüşümlerin örgüt açısından yaratacağı belirsizlik ortamları statü belirsizliğine/algılanan çevresel belirsizliğe örnek olarak verilebilir. İkinci sıradaki dış belirsizlik olarak ise Etki Belirsizliği gelmektedir. Buna göre bir örgüt için etki belirsizliği, gelecekte örgüt adına dış çevre kaynaklı olacak olan bir durumun olası etkisinin ön görülememesinin sonucunda ortaya çıkan bir belirsizliktir. Bu belirsizlik, aslında örgütün geleceğine dair kurulması gereken neden-sonuç ilişkilerini önceden yordama konusundaki yetersizliğin yarattığı bir durumun sonucudur (Duncan, 1972; Lawrence ve Lorsch, 1967). Üçüncü ve son sıradaki dış belirsizlik türü Tepki Belirsizliği'dir. Bu belirsizlik, örgütlerde özellikle üst seviyedeki yöneticilerin karşılıklarına çıkabilecek olası çevresel tehditler karşısında bu tehditlere yönelik olarak hızla verilmesi gereken kararlar olduğunda görülen bir tür dış kaynaklı belirsizliktir. Başka bir deyişle, lider yöneticilerin, örgütlerinde kimi zaman örgüte yönelik olarak yaşadıkları anlık çevresel tehditler karşısında acil kararlara imza atmaları gerekebilmekte ve alınması gereken bu acil kararlar öncesi örgütte oluşan kısa süreli belirsizlik ise tepki belirsizliği olarak adlandırılmaktadır (Milliken, 1987).

Nihai olarak, hem iç hem de dış örgütsel belirsizliğin ve alt boyutlarının örgütlerde yönetimsel etkililiği (Williams, 1975), iletişim kanallarının etkililiğini (March ve Olson, 1979) ve insan ilişkilerini azalttığı

(Roethlisberger ve Dickson, 1939) (Tınaztepe, 2010) ve daha birçok olumsuz etkilerinin olabildiği söylenebilir. Bu bağlamda örgütler, belirsizlikten kaçınmanın veya belirsizlikle baş etmenin yollarını aramalıdır.

Mirze (2002) bu durum için örgütlerin belirsizliğin üstesinden gelebilmeleri adına deneyimledikleri her türden belirsizliğe ilişkin algılarını/farkındalıklarını daha fazla artırmaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Bunun yolu ise örgütlerin çevresel etkilere karşı daha esnek yapılar kurmaları, devam eden ve yaklaşan çevresel aktiviteleri izlemeleri, değişimi koordine etmeleri, örgütlerinde birlikteliği ve gönüllü katılımı teşvik etmelerinden geçmektedir. Ayrıca örgütler, çevresel değişimler karşısında mevcut duruma yara almadan, kolaylıkla uyum sağlamalarına yardımcı olacak şekilde örgütsel politikalar veya olası örgütsel zararları önceden görebilmek adına erken uyarı metodları geliştirmelidirler.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Bugün sosyal ağların kullanıcı sayılarının günden güne bir artış grafiği çizmesi ve başta gençler olmak üzere hemen her yaş grubuna bir yönüyle hitap etmeleri nedeniyle facebook, twitter, myspace, vb sosyal ağların eğitimde eğitsel amaçlar dâhilinde de kullanımlarının düşünölmeye başlandığı gözlenmektedir (Polat ve Arabacı, 2014). Özellikle yurt içi alanyazında konuya ilişkin yürütölen çalışmalar, sosyal ağların kullanıcıları üzerindeki etkilerini ve özellikle de bu ağ sitelerinin eğitsel amaçlar için kullanıldıklarında öğrenci ve öğretmenler açısından yararlı olabilecek ne türden sonuçlar doğurduğunu merak eden birçok araştırmalar (Acun, 2009; Barış ve Tosun, 2013; Ekici ve Kıyıcı, 2012; Genç, 2010; Odabaşı vd., 2012; Tuncer ve Taşpınar, 2008) mevcuttur. Fakat konuya ilgi duyan araştırmaların genelde eğitimde sınıf yönetimi, ders içi süreçler (ödev, proje, vs), öğrenci, öğretmen ve öğretmenlere odaklanan çalışmalar oldukları görölmektedir. Buna göre, sosyal ağların eğitimde kullanımına yönelik kimi araştırma sonuçları ise şu şekildedir:

Karakuş ve Varol (2012), öğrencilerin sosyal ağ kullanım profillerinin belirlenmesine yönelik araştırmalarında, öğrencilerin interneti %52 gibi yüksek bir oranda sosyal ağ amaçlı kullandıkları bulgusuna ulaşmışlardır. Buna göre, internette geçirilen zaman düşünöldüğünde öğrencilerin yarısının en az bir saat bilgisayar başında olduğu belirlenmiştir. Koç ve Karabatak (2011) da araştırmaları sonunda, sosyal ağların öğrenciler tarafından büyük bir oranda kullanıldığını ve bu durumun neredeyse bir alışkanlık haline geldiğinin açık bir şekilde göröldüğünü ifade etmişlerdir. Öztürk ve Akgün'e (2012) göre ise sosyal ağların daha etkili ve verimli bir öğrenmeyi destekleme potansiyeli taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bu anlamda özellikle üniversite öğrencileri, sosyal ağları eğitim süreçlerinde formal olarak kullanma açısından diğeri öğrenci gruplarına oranla daha isteklidirler.

Bu bağlamda Barış ve Tosun (2013) sosyal ağ ve e-portfolyo entegrasyonuna bir örnek olarak facebook'un üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerini araştırmışlar ve dikkate alınması gereken çeşitli sonuçlara ulaşmışlardır. Buna göre, sosyal ağlar eğitimde bir tür e-portfolyo aracı olarak kullanılırken: Öğrencilerin bilişim teknolojileri okur-yazarlık düzeyleri önceden belirlenmeli, öğrencilerden istenen çalışmalarda, eğitim düzeylerine, bilişim teknolojilerini kullanma becerilerine ve dersin hedeflerine uygunluğu dikkate alınmalıdır. Öğrencilerin uygulamaya yönelik tutumları önceden belirlenerek özellikle olumsuz tutum sergileyenler dikkate alınmalı ve uygulama süreci öğrenciye iyi bir şekilde anlatılmalıdır. Dahası uygulama sırasında belirli aralıklarda iyi ve kötü çalışmalar öğrencilerle paylaşılarak yapılan hataların giderilmesi sağlanmalı ve grup çalışmaları teşvik edilmeli, uygulama süresince yapılacak çalışmalar belirlenirken en az bir tane grup çalışması bulunmasına özen gösterilmelidir. Son olarak, öğrencilere evlerinin haricinde de uygulamaya katılabilecekleri ortam ve teknolojik alt yapı sunulmalıdır. Buna ek olarak, günümüzün etkin sosyal ağ sitelerinden biri olan facebook'un eğitsel amaçlar için kullanımına yönelik benzer başka araştırmalarda (Ekici ve Kıyıcı, 2012; Deniz, 2012; Genç, 2010; Keleş ve Demirel, 2011; Mazman, 2009; Tiryakioğlu ve Erzurum, 2011) bulunmaktadır. Bu araştırmaların sonuçlarının da yine birçok açıdan Barış ve Tosun'un (2013) ulaştıkları sonuçlarıyla örtüşmekte olduğu görölmektedir.

Odabaşı vd. (2012) ise "Eğitim için Yeni Bir Ortam: Twitter" adlı çalışmalarında facebook gibi twitterında eğitim için etkili bir ortam olabileceğini savunmaktadırlar. Çünkü günümüz dijital yerlileri teknolojiyi kullanarak eğitim görmek istemektedirler. Bu açıdan konuya ilişkin yürütölen çalışmalar (Gölbahar, Kalelioğlu ve Mardan, 2010; McLoughlin ve Lee, 2007; Grosseck ve Hotescu, 2008; Kroski, 2008; Reinhart, Ebner ve Costa, 2009; Aspden ve Thorpe, 2009; Wright, 2010; Schmucki ve Meel, 2010; McCool, 2011; Junco, Heiberger ve Loken, 2011; Johnson, 2011; Mislan ve Elavsky, 2011; Leaver, 2011 ve Stieger ve Burger, 2010'dan Akt. Odabaşı vd., 2012) Twitter'ın öğrenme ve öğretme sürecinde bir çok şekilde eğitsel amaçlı kullanıldığını göstermektedir. Bu kullanımlar ise genel olarak: İçerik oluşturma ve bilgi paylaşımı, iletişim ve sosyal bağ kurma, işbirlikçi ve katılımcı ortam oluşturma şeklindedir.

Soylu, Karahasan ve Kuru (2007) ise facebook ve twitterın haricinde çok uluslu, işbirlikçi bir sosyal e-öğrenme aracı olarak: icamp örneği üzerinde durmuşlardır. Ve çalışmalarında öğrencilerin icamp üzerinden birbirleri ile sosyal ve disiplinler arası etkileşimlerinin yüksek seviyede olduğunu, bunun neticesi olarak çalışma süreci boyunca doğal bir iş bölümünün oluştuğunu bildirmişlerdir. Dahası icamp ile sosyal öğrenmenin hızlı bir şekilde geliştiği ve öğrencilerin baskıdan uzak ve kendi kontrolleri altında daha etkin bir şekilde ilerlediklerinin görüldüğünü rapor etmişlerdir. Buna benzer şekilde konuyla ilgili Acun (2009) da çalışmasında bugün daha çok kendiliğinden ve/veya okul dışında gelişen kaynakça.info gibi oluşumların, formal eğitim faaliyetleriyle ilişkilendirilmesi ile Türkiye’de özellikle üniversite öğrencileri arasında katılımcı bir kültürün geliştirilmesine katkı sağlanabileceği görüşünü ileri sürmüştür.

Schmucki ve Meel (2010) ise daha farklı bir bakış açısı ile facebook, twitter, gibi sosyal ağların, okullar, vb. örgütsel yapılarda örgüt çalışanları ve öğrencilerin sürekli iletişiminin ve karar süreçlerine katılımlarının sağlanmasında, özellikle de ortak bir örgüt politikasının belirlenmesinde kullanılabileceğini ifade etmişlerdir.

Nihai olarak, konuyla ilgili alanyazında yürütülen çalışmaların büyük bir bölümünün eğitimde sosyal ağ sitelerinin çeşitli amaçlarla kullanılabileceğini ve bu türden kullanımların özellikle öğretmen-öğrenci-okul ilişkilerini kendi içinde olumlu yönde geliştirebileceğini öne sürmektedirler. Bu nedenle okullarda geniş bir katılım kültürünün oluşturulmasında sosyal ağların önemli etkilerinin olabileceği anlaşılmaktadır. Ancak sosyal ağları sadece eğitim, öğrenci ve okul temelli bir yaklaşımla değil aynı zaman da örgüt içi iletişim ve karar verme süreçlerini etkileyici bir unsur olarak da düşünülmesinde yarar vardır (Polat ve Arabacı, 2014).

Küreselleşme etkisi ve sonrasında bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ile örgütler, rekabet avantajı yakalayabilmek, varlıklarını etkili şekilde sürdürebilmek için, yeni bilgi ve ürünü yaratmanın büyük çabası içerisindeyler. Bu bağlamda bilgi sermayesinin örgütler için sahip oldukları en önemli unsur haline geldiği anlaşılmaktadır. Zira örgütler artık yenilik sağlama ve gelişme yönünde sahip oldukları bilgi sermayesini kullanmak ve geliştirmek durumundadırlar. Örgütsel anlamda bilgi sermayesini etkin değerlendirme alanı ise özellikle, örgütlerde açığa çıkarılmamış, kişiye özgü bir bilgi olan ve farklı iş yapma yolları, teknikler, beceriler ve anlayışları beraberinde bulunduran örtülü bilgidir. Örgütlerde örtülü bilgiyi elde etmenin önemi büyüktür. Bu bağlamda yani örgütsel örtülü bilgi aracılığıyla örgütler, yeni bilgi ve ürün geliştirmede, rekabet avantajı ve üstünlük sağlayacaklardır. Ancak, örtülü bilgiyi açığa çıkarmak oldukça zordur. Kişiler, kendilerine has farklı bilgi ve becerilerini ancak güven duydukları, paylaşımlı ve uygulamalı ortamlarda ve ortaklaşa yarar elde edebilecekleri durumlarda, yüz yüze etkileşim ile paylaşabilirler. Bu durum ise, zaman, yer, ulaşım, emek, para, vb. kaynakların temin edilmesindeki güçlükler ve sınırlılıklar nedeniyle oldukça zordur (Özmen, 2013). Diğer yandan bu güçlükler ve sınırlılıklar aynı zamanda önemli bir örgütsel belirsizlik durumunun da habercisi niteliğindedir.

Örgütlerde belirsizliğin giderilmesi adına ve örgütsel örtük bilginin elde edilmesi sürecinde sosyal ağ teknolojilerinin aracı bir unsur olarak kullanılabileceği ise sosyal ağların doğal ve kendi başına bir “sosyal uygulama topluluğu” olmaları nedeniyle ön görülebilir. Çünkü Özmen’e (2013) göre araştırmalar, sanal uygulama topluluklarında kişiler arasında etkileşimin arttığına işaret etmektedirler. Başka bir deyişle, sosyal uygulama toplulukları aracılığıyla örgütlerde, örtülü bilginin daha kolay paylaşılabilirdiği, iş motivasyonunun arttırılabildiği, işbirliği içinde yeni ve çarpıcı uygulamaların geliştirilebildiği ifade edilmektedir. Ancak örgütlerde sosyal uygulama topluluklarının veya sosyal ağ teknolojilerin yönetsel anlamda etkin kullanımlarının bir yenilik ve değişimi de koşut kılmakta olduğu ifade edilebilir. Bu durum ise doğal olarak örgütte bir belirsizlik ortamını ve bu örgütsel belirsizlik ise daha fazla liderlik ihtiyacını doğurmaktadır.

Bu bağlamda Sart’a (2014) göre günümüzün sürekli değişen koşulları, lider ve liderlik kavramlarını da değiştirmiş ve bu bağlamda yeni liderlik modellerinin günümüze adapte edilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Özellikle teknolojiye yaşanan gelişmeler neticesinde, eğitim öğretim alanında da olumlu değişim ve gelişmeler sağlanmış fakat yenileşme ve girişimcilik konusunda açık olan üniversiteler bundan faydalanırken, Türkiye’nin genelinde görülen ve geleneksel liderlik modellerinin sürdürüldüğü okullar çağa ayak uydurmaktan uzak kalmışlardır.

Burada açık liderliğin sosyal ağ temelli bir liderlik olarak, örgütsel örtük bilginin örgütlerde sosyal ağ teknolojileri aracılığıyla ortaya çıkmasına imkân sağlayabileceği ve böylece liderin, bir çeşit sosyal uygulama topluluğu gibi düşünülebilecek olan sosyal ağ teknolojileri yardımıyla örgütte şeffaf, merakı destekleyen, hesap verebilir bir örgüt iklimi yaratabilmesinin mümkün olabileceği söylenebilir. Nitekim Hofsted (1980), teknolojinin toplumlar ve örgütler için belirsizliği giderici bir aracı unsur olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla açık liderin, örgütsel örtük bilgiyi sosyal ağ teknolojileri aracılığıyla ortaya çıkarabilecek olması,

sosyal ağların liderlik açısından belirsizlikleri giderici ve aracı bir teknolojik ürün olduğu yönündeki görüşü de kuvvetlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- ACCUN, Ramazan (2009). Online Sosyal Ağlar Yoluyla Katılım Kültürü Oluşturma: Kaynakca.info Örneği. 1. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu, 365-370.
- AKYAZI, E. ve ÜNAL, A. T. (2013). "İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Amaç, Benimseme, Yalnızlık Düzeyi İlişkisi Bağlamında Sosyal Ağları Kullanımı". *Global Media Journal Turkish Edition*, 6(3), 1-24.
- ALLEN, J., JIMMIESON, N. L., BORDIA, P. and IRMER, B. E. (2007). "Uncertainty During Organizational Change: Managing Perceptions Through Communication". *Journal of Change Management*, 7(2), 187-210.
- BARİŞ, M. F. ve TOSUN, N. (2013). "Sosyal Ağ ve E-Portfolyo Entegrasyonu: Facebook Örneği". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 122-129.
- BORDIA, P., HUNT, E., PAULSEN, N., TOURISH, D. and DIFONZO, N. (2004). "Uncertainty During Organizational Change: Is It All About Control?" *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 13(3), 345-365.
- DENİZ, A. (2012). *Sosyal Ağ Kullanımı ve Sosyal Ağlarda Benlik Algısı: Muğla İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı.
- DIFONZO N. and P. BORDIA. (1998). "A Tale of Two Corporations: Managing Uncertainty During Organizational Change". *Human Resource Management*, 37(3/4), 295-303.
- D'SOUZA, Q. (2006). *Web 2.0 Ideas for Educators*. Retrieved from: <http://www.teachinghacks.com/audio/100ideasWeb2educators.pdf> (Retrieved October 6, 2013)
- DUNCAN, R. B. (1972). "Characteristics of Organizational Environments and Perceived Environmental Uncertainty". *Administrative Science Quarterly*, 17, 313-327.
- EDİN, İ. (2004). *Üst kademe Yöneticilerin Enformasyon Kullanımı ve Enformasyon Sistemlerinden Beklentileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- EKİCİ, M. ve KIYICI, M. (2012). "Sosyal Ağların Eğitim Bağlamında Kullanımı". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 156-167.
- ERÇETİN, Şule. (2001). *Yönetimde Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- GENÇ, Z. (2010). Web 2.0 Yeniliklerinin Eğitimde Kullanımı: Bir Facebook Eğitim Uygulama Örneği. XII. Akademik Bilişim Konferansı, 10-12 Şubat 2010, Muğla Üniversitesi, Muğla.
- GIFFORD, W. E., BOBBITT, H. R. and J. W. SCOLUM. (1979). "Message Characteristics and Perception of Uncertainty by Organizational Decision Makers". *Academy of Management Journal*, 2(3), 458-481.
- HACIOSMANOĞLU, M. (2010). *Enformasyon Çağında İmgenin Üretimi ve İşlevselliği: Enformasyonun Oluşturulmasında ve Dönüştürülmesinde Bir Araç Olarak İmge*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- HOFSTEDE, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. London and Beverly Hills. Retrieved from: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/36893/FougremouettesModernWestBackwardRest.pdf;jsessionid=B54D796C85B85327ED6C2F274F72808D?sequence=2> (Retrieved June 24, 2012)
- HOGG, M. A., and MULLIN, B. A. (1999). Joining Groups to Reduce Uncertainty: Subjective Uncertainty Reduction and Group Identification. Abrams P. and M. A. Hogg (Eds.). *Social Identity and Social Cognition*. Oxford, UK: Blackwell. 249-279
- JACKSON, S. (1989). Does Job Control Control Job Stress?. Sauter, S. L., Hurrell Jr, J. J. and C. L. Cooper (Eds.). *Job Control and Worker Health*. John Wiley & Sons Ltd, 25-53.
- KAJS, L. T. and MCCOLLUM, D. L. (2009). "Examining Tolerance For Ambiguity in The Domain of Educational Leadership". *Academy of Educational Leadership Journal*, 13(2), 1-16.
- KARAGÜLLE, A. E. ve ÇAYCI, B. (2014). "Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma". *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 4(1), 1-9.
- KARAKUŞ, S. ve VAROL, A. (2012). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (Böte) Bölümü Öğrencilerinin Sosyal Ağ Kullanım Profillerinin Belirlenmesi. *Akademik Bilişim Konferansı*, 1-3 Şubat 2013, Uşak Üniversitesi, Uşak.
- KATZ, N., LAZER, D., ARROW, H. and CONTRACTOR, N. (2004). "Network Theory and Small Groups". *Small Group Research*, 35(3), 307-332.
- KELEŞ, E. ve DEMREL, P. (2011). Bir Sosyal Ağ Olarak Facebook'un Formal Eğitimde Kullanımı. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium, 22-24 September 2011, Fırat University, Elazığ- Turkey.
- KOÇ, M. ve KARABATAK, M. (2011). Sosyal Ağların Öğrenciler Üzerindeki Etkisinin Veri Madenciliği Kullanılarak İncelenmesi. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium, 22-24 September 2011, Fırat University, Elazığ- Turkey.
- LAWRENCE, P. and LORSCH, J. (1967). *Organization and Environment*. Boston: Harvard Business School.
- LEBLEBİCİ, D. N. (1996). *Çağdaş Kamu Yönetiminde Enformasyon Teknolojisinin Yeri ve Enformasyon Sistemleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MARCH, J. G. and SIMON, H. A. (1958) *Organizations*. New York: Wiley.
- MAZMAN, Sacide Güzin (2009). *Sosyal Ağların Benimsenme Süreci ve Eğitsel Bağlamda Kullanımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı.
- MILLIKEN, F. J. (1987). "Three Types of Perceived Uncertainty about the Environment: State, Effect, and Response Uncertainty". *The Academy of Management Review*, 12(1), 133-143.
- MİRZE, K. S. (2002). *Introduction to Business*. İstanbul: Literatur Publishing.
- NEYİŞÇİ, N. B. (2008). *Türkiye'deki Mesleki Eğitim ve Öğretimin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) İçindeki Okul Yöneticilerinin, Belirsizlikten Kaçınma Davranışlarını Gerçekleştirme Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı.
- NORTON, R. W. (1975). "Measurement of Ambiguity Tolerance". *Journal of Personality Assessment*, 39(6), 607-619.
- ODABAŞI, H. F., MISIRLI, Ö., GÜNÜÇ, S., TİMAR, Z., ERSOY, M., SOM, S., DÖNMEZ, F., AKÇAY, O. ve EROL, O. (2012). "Eğitim İçin Yeni Bir Ortam: Twitter". *Anadolu Journal of Educational Sciences International (AJESI)*, 2(1), 89-103.
- ÖZKAN, N. P. (2013). Sosyal Ağ Kullanıcılarının E-Sosyalleşme Sürecindeki Kimlik Yapılandırma Süreçleri. II. International Conference on Communication, Media, Technology and Design, 02-04 May 2013, Famagusta – North Cyprus.
- ÖZMEN, Fatma (2013). "Virtual Communities of Practices (VCoPs) For Ensuring Innovation at Universities-Fırat University Sample". *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 131-150.